

Wie redt het korhoen?

Daan Vreugdenhil schudt zaad uit het hooi voor de korhoenders.

foto's Hans van den Bos, Bosbeeld.nl

In het Nationaal Park Sallandse Heuvelrug werken Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten eensgezind aan herstel van het open heidelandschap. Met positieve effecten voor de vele bezoekers en de voor dit landschap karakteristieke dieren. Met uitzondering van het icoon van dit park, het korhoen. De stand van deze vogel loopt nog steeds terug en is met zeven getelde hanen schrikbarend laag. De beheerders luiden de noodklok en verbazen zich erover dat deze in het provinciehuis in Zwolle geen gehoor vindt.

— Hans van den Bos (journalist)

> BEHOEDZAAM STUURT beheerteamedewerker Daan Vreugdenhil van Natuurmonumenten zijn blauwe dienstauto de heuvelrug op. De dooi heeft de bomen al van hun witte last verlost, maar de wegen zijn nog met sneeuw en ijs bedekt en verraderlijk glad. Hier komt de 4WD goed van pas. Passagier Corné Balemans, beheerder voor Staatsbosbeheer, doet suggesties over de te rijden route. Dit is zijn werkterrein. Hij kent hier de wegen en paden het best en weet welke slagbomen open zijn. Ook districts- hoofd Martin Roos van Staatsbosbeheer is van de partij. Samen gaan wij op deze winterse middag een aantal locaties langs in het Nationaal Park Sallandse Heuvelrug om de resultaten van het landschapsherstelbeheer te bekijken. Vreugdenhil verwoordt kernachtig de intensieve samenwerking en eensgezindheid tussen Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer in dit gebied: “Wat onze organisaties hier scheidt, is een smal weggetje. Dus eigenlijk niets. Nauw samenwerken betekent meer expertise en meer collega’s. Als ik zeg ‘wij’ bedoel ik daarmee dus

Natuurmonumenten én Staatsbosbeheer.” Zijn collega’s op de achterbank zijn het hier helemaal mee eens. Terwijl we verder kronkelen over onverharde paden maakt het aaneengesloten bos plaats voor open landschap, met berkensingels en verspreid staande vliegdennen. We zijn gespitst op elke zwarte prop die we in een boomkroon denken te zien, want dit zou zo maar eens een korhoen kunnen zijn. Vooral als de bodem met sneeuw bedekt is zitten de vogels veel in berken, “daar vinden ze nog zaad”, weet Vreugdenhil. Wij moeten ons vooralsnog tevreden stellen met zwarte kraai, buizerd en gaai. Voor ons strekt de heide zich uit. Dit is het centrale deel van het park en kern van het leefgebied van het korhoen. Zo’n 1200 ha meet dit aaneengesloten droge heidegebied, dat is ongekend groot in dit deel van Europa. Mede hierdoor maakt de Sallandse Heuvelrug onderdeel uit van Natura 2000. Deze status schept verplichtingen, niet in de laatste plaats ten aanzien van het overleven van de laatste wilde populatie korhoenders in Nederland.

Beheer steeds kleinschaliger

Al vele jaren zetten de terreinbeheerders zich in om het aandeel oorspronkelijk voor houtproductie aangelegde naaldbossen terug te dringen, ten gunste van open heide – een voor dit gebied van oudsher karakteristiek landschapstype. De grootschalige boskap leverde steevast forse discussie op, vooral direct na de

ingreep. Op dat moment is de ravage immers het grootst en het lonkend perspectief nog ver te zoeken. Nu constateren Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten met genoegen dat het resultaat - het open landschap – veel bijval krijgt. Volgens Roos worden de afwisseling, het reliëf en vooral de fraaie vergezichten enorm gewaardeerd. Oók door de doorgaans kritische en betrokken omwonenden en ondernemers. De beheerders horen positieve reacties als: ‘net zoals het vroeger was’, ‘eindelijk kan ik die toren weer zien’ of ‘on-Nederlands mooi’. Bij het beoogde landschapsherstel gaat het niet alleen om de oppervlakte van het open landschap maar ook om de kwaliteit ervan. “We streven naar meer variatie binnen het heidelandschap, naar meer complete gradiënten”, motiveert Roos. Hierbij horen volgens hem ook zandige randen, brand- en andere openplekken, akkers, paden en bomen. Dit heeft positief effect voor vele diersoorten en maakt het landschap ook voor mensen aantrekkelijker. De structuurvariatie vereist een kleinschalig beheer. In het veld illustreert hij dit aan een veldje heide waar enkele jaren geleden is geplagd.

In 1940 telde Nederland minstens 5000 hanen, vorig jaar 7

Tussen de sneeuwresten zien we polletjes struikheide, pijpenstrootje, vossenbes en nog veel kale grond. Het is duidelijk dat het op deze plek nog wel enkele jaren duurt voordat er voor een vogel als korhoen veel bessen te vreten zijn en de planten dekking geven. Voor warmteminnende insecten is het waarschijnlijk nu al heel geschikt. Daarnaast zien we een plek met uitgegroeide planten. De conclusie: nodig is variatie in maatregelen én in leeftijd. Om deze reden hebben de beheerders op de heide een uitgebreid mozaïek gelegd van kleinschalige maai-, plag- en brandplekken, jong en oud.

Twee voor twaalf voor het korhoen

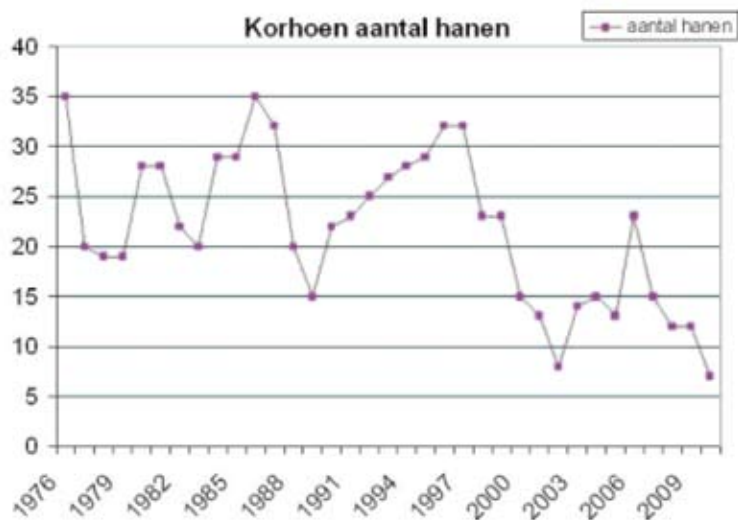
Het beheer op de Sallandse Heuvelrug is primair gericht op landschapsherstel, daarbij zijn veel maatregelen gericht op behoud en herstel van de laatste wilde populatie korhoenders in Nederland. De beheerders zijn zich echter goed bewust dat ook andere karakteristieke diersoorten van het open heidelandschap profiteren van de maatregelen. “Met zandhagedis, blauwvleugelsprinkhaan, roodborsttapuit, geelgors en vooral nachtzwaluw gaat het nu goed”, zegt Vreugdenhil. “Van deze geheimzinnige vogel telden we het afgelopen jaar ruim zestig territoria.” Helaas heeft het korhoen een flinke val gemaakt. Deze soort zit al jaren in de gevarenzone. Bij de laatste telling (2010) kwam men niet hoger dan zeven hanen. Dit was voor Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en het Nationaal Park het moment om alarm te slaan. “Voor ons was het niet langer vijf voor twaalf maar twee voor twaalf”, vertelt Roos. “Daarom besloten we alle deskundigheid in Nederland aan te wenden om ons, beheerders, te adviseren welke maatregelen we op korte termijn zouden moeten inzetten om het korhoen te redden. Half oktober hadden we een goed bezochte bijeenkomst. Dat heeft veel opgeleverd. Om te beginnen het inzicht dat een overgrote meerderheid van de deskundigen er vertrouwen in heeft dat we nog een kans hebben – maar dan moet er op korte termijn wel wat gebeuren. Dat de soort hier nog zit - terwijl hij overal elders in het land is verdwenen - zegt volgens de deskundigen iets over de kwaliteit van het gebied en het gevoerde beheer.” Natuurlijk was er onder de deskundigen veel discussie maar toch ook opvallende consensus over een effectieve aanpak om de populatie veilig te stellen.

Deskundigenadvies

Volgens de deskundigen hebben maatregelen voor de duurzame instandhouding het korhoen alleen zin als we in staat zijn op de middellange termijn de heuvelrug te verbinden met de omgeving, zegt Roos. Voor het complete biotoop zijn namelijk ook de flanken van belang, hier moeten de vogels op natte heide en akkertjes

Enkele jaren geleden afgeplagde heide.

Jaarlijks aantal in het voorjaar getelde korhoenen op de Sallandse Heuvelrug. Aangenomen wordt dat er minimaal evenveel hennen als hanen zijn

kertjes. Dat deden we al, maar we gaan het nu nog intensiever doen. Totaal beheren Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten nu veertien akkertjes, zoveel mogelijk gelegen op historisch verantwoorde plaatsen. Dat aantal gaan we wat uitbreiden en op advies van de deskundigen ook wat intensiever beheren.”

Vreugdenhil brengt ons bij een van de kleine akkers van Natuurmonumenten, midden in het uitgestrekte heidecomplex; nu nauwelijks te herkennen door het sneeuwdek. Wat wel opvalt is de ruiter die onlangs bij het smalle akkertje is geplaatst. Over het houten hekwerk hangt boekweit en gerst. “We kwamen op het idee voor de ruiter toen oudere mensen ons vertelden dat ze vroeger ’s winters op dit soort plaatsen, waar akkergewassen worden gedroogd en gedorst, vaak korhoenders zagen; die kwamen af op het zaad. Ook de geelgors eet hier graag.”

kunnen foerageren. Dat is echter toekomstmuziek, want creëren van dit biotoop kost tijd. Voor de korte termijn doen de deskundigen de suggestie het gevoerde beheer te continueren en daarnaast extra maatregelen uit te voeren om het biotoop meer te variëren, met als doel de voedselsituatie voor de vogels te verbeter-

ren. Roos noemt dit ‘omklappen’: zolang het noodzakelijke biotoop op de flanken ontbreekt, tijdelijk extra en alternatief biotoop creëren bovenop de heuvelrug – desnoods met wat kunstmatige middelen. Vreugdenhil vult aan: “We gaan dus verder met creëren van open plekken, branden en onze ak-

Geen geld

De beheerders zouden graag de middelen hebben om onderzoek te laten doen naar de overleving van kuikens en de genetische basis van de populatie. Zij verwachten dat de resultaten kunnen bijdragen aan effectiever beheer.

Beheerders Daan Vreugdenhil (links) en Corné Balemans bij een aannemer, die opslag verwijderd.

En vooral zouden zij meer willen begrazen met een gescheperde schaapskudde.

Dit vereist een grote financiële investering die zij niet zelf kunnen doen. Vorig jaar – toen de financiële situatie aanzienlijk beter was dan nu – hebben zij twee maanden met een kleine kudde gewerkt. Deze maatregel gaf goede resultaten en is veelbelovend, zeker in combinatie met branden. Ook de deskundigen zien veel in deze beheersvorm.

Vreugdenhil ziet ook kansen in het versneld omvormen van delen van flanken naar natte heide (reeds in eigendom van Natuurmonumenten). Dit zijn maatregelen die ook in het beheerplan van Natura 2000 worden voorgesteld. Maar er is momenteel geen geld om het uit te voeren.

Wie is verantwoordelijk?

We komen op de vraag: 'Wie in Nederland voelt zich verantwoordelijk voor het korhoen?' Met de verantwoordelijkheid van beheerders Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer zit het wel goed, maar voor het korhoen blijkt dit toch niet voldoende. Vreugdenhil: "We zetten ons maximaal in, en uit het advies van de deskun-

digen volgen nog extra maatregelen. Maar we kunnen niet alles zelf financieren, bovendien zijn er maatregelen nodig buiten onze eigendommen."

Ligt hier niet een prachtige rol voor provincie Overijssel, als regisseur en (mede)financier? "Zij pakken die handschoen helaas nog niet op", zegt een teleurgestelde Roos.

"LNV heeft de soortbeschermingsplannen gedelegeerd naar de provincie. Vooralsnog leidt dit niet tot het beschikbaar komen van de gewenste financiële middelen voor de noodzakelijke korte termijnmaatregelen en onderzoek. Door het ontbreken van een vastgesteld beheerplan Natura 2000 is er een vacuüm." Roos verwacht dit plan pas over twee jaar.

Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten gaan door, maar er is meer nodig om het korhoen te redden.

Bosopslag

Ook al is de bosrand teruggedrongen, het blijkt voor de beheerders een constant gevecht om de bosontwikkeling op de hei in toom te houden. Op veel plaatsen zien we opslag van grove den en berk. Vreugdenhil vertelt dat vrijwilligers

van Natuurmonumenten in het winterhalfjaar wekelijks een dag grove dennen komen trekken. Ook de gele kraan die we in de verte zien draaien verwijderd opslag. Dichterbij gekomen blijkt dit een plek te zijn waar in het voorjaar de spectaculaire balts van de korhoenders plaatsvindt, te herkennen aan de veldjes kort gemaaide heide. Balemans maakt een praatje met de aannemer, die vertelt hier dagelijks korhoenders te zien, vaak heel dichtbij. Dat inspireert ons om met onze verrekijkers nog eens grondig de omgeving af te speuren voordat we vertrekken.

Vanaf deze plaats, een van de hoogste delen van de heuvelrug, hebben we een spectaculair uitzicht over de open heidevlakte, de flanken van de heuvelrug en nog veel verder. De ondergaande zon kleurt het agrarische landschap in de diepte in oranje en blauwe pasteltinten; de grote afstand maakt contouren vaag, lost gebouwen op en presenteert de achterelkaar liggende boomrijen als een oneindig boslandschap. Helaas zonder korhoen dit keer.<

Hans van den Bos, hans@bosbeeld.nl

